

LES SITGES IBÈRIQUES DEL CAMP DE L'YLLA (VILADAMAT, ALT EMPORDÀ)¹

Ibèric, Empúries, Tolegassos, Saus, agricultura

Josep Casas* Josep M. Nolla** Victòria Soler

La courte campagne de prospections et fouilles en été 2009 au Camp de l'Ylla, près de la villa romaine Tolegassos (Viladamat), nous a permis de localiser deux silos ibériques et les vestiges de structures bâties avec des matériaux périssables, abandonnées à la fin du V siècle a.C., qui sont en relation avec d'autres petits gisements contemporains dans la région, et nous aident à connaître un système d'occupation et l'exploitation des champs au cours du période ibérique antique et plein.

Ibèric, Empúries, Tolegassos, Saus, agricultura

La corta campaña de sondeos y excavaciones del verano de 2009 en el Camp de l'Ylla, próximo a la villa romana de Tolegassos (Viladamat), nos permitió localizar dos silos ibéricos y restos de estructuras en materiales perecederos, abandonadas hacia finales del siglo V a.C., las cuales enlazan con otras pequeñas estaciones contemporáneas de la zona y que permiten documentar un sistema de ocupación y explotación del campo durante el ibérico antiguo y pleno.

Ibérico, Empúries, Tolegassos, Saus, agricultura

223

The short campaign of surveys and excavations in the summer of 2009 in Camp de l'Ylla, near the Roman villa of Tolegassos (Viladamat), allowed us to register two Iberian silos and some vestiges of structures made of perishable materials, abandoned by the end of the 5th century BC. Those are related with other small contemporary stations in the same area that permit to register a system of occupation and exploitation of the countryside during the Ancient and Full Iberian periods.

Iberian, Empúries, Tolegassos, Saus, Agricultura

SITUACIÓ I ANTECEDENTS

Durant el mes de juliol de 2009 vàrem dur a terme una campanya de sondejos i excavacions al Camp de l'Ylla, la finalitat de la qual era localitzar, delimitar i excavar una suposada necròpolis associada a la vil·la romana de Tolegassos, al costat mateix d'aquest camp, del que n'està separada per un rec modern.

És, per tant, una finca veïna a la de la vil·la romana, a la banda oest del jaciment principal, en la que segons informacions del propietari i d'altres testimonis, anys enrere s'hi van localitzar diverses sepultures en *tegulae* que foren parcialment afectades amb el conreu del

camp, però deixades *in situ*. Malgrat la destrucció involuntària d'algunes d'elles, i encara que la propietat va assegurar que no podia haver-ne quedat gran cosa, es considerava convenient fer una campanya de sondejos amb una doble finalitat; d'una banda, delimitar l'àrea funerària i, de l'altra, documentar les restes que s'haguessin pogut conservar malgrat la destrucció de l'arada i, en definitiva, datar la necròpolis.

Investigacions prèvies fetes durant la campanya, amb converses amb les persones que suposadament havien descobert aquells enterraments, van permetre establir algunes dades i clarificar els fets, fins arribar a la conclusió que potser no havia existit mai el gran cementiri

1.- Aquest treball s'ha pogut realitzar gràcies al projecte ministerial "Del *oppidum* a la *ciuitas*. Análisis de un proceso histórico en el *territorium* de Gerunda" (HUM 007 62486 / Hist).

* Laboratori d'Arqueologia i Prehistòria (Institut de Recerca Històrica. Universitat de Girona)

** Laboratori d'Arqueologia i Prehistòria (Institut de Recerca Històrica. Universitat de Girona) i Institut Català de Recerca en Patrimoni Cultural

del qual parlaven. En resum, ara sabem que l'any 1962 es va fer una profunda llaurada al camp (d'entre 0'60 i 0'80 m) amb la finalitat de remoure el subsòl per poder-hi plantar una vinya que es va arrencar deu anys més tard. Amb la llaurada es van trobar el que el propietari va suposar que eren dues tombes i que es descriuen com un conjunt de "lloses" (potser, *tegulae*), posades de pla com si fossin la coberta de dues tombes. No es va comprovar si realment eren inhumacions ni si hi havia restes a sota. En continuar llaurant el camp, cada vegada que l'arada topava amb alguna cosa dura sota terra se suposava sense discussions que era un altre enterrament, sense veure'l. I així, anar sumant. D'aquí va venir la història de la segona necròpolis de Tolegassos. D'aquestes restes, alguna cosa se'n va trobar durant la campanya. Però no fou, com podem observar a continuació, el descobriment més interessant.

CAMPANYA 2009

Va consistir en l'obertura de llargues rases a tota la superfície del camp (18.000 m²), paral·leles i a trams regulars, separades unes de les altres entre 5 m i 10 m segons els sectors i en funció del que es veia en la composició del subsòl. Els resultats, pel que fa a la necròpolis, s'han de considerar fins a cert punt decebedors. La conclusió final és que no ha existit mai cap cementiri a la finca; com a màxim, algunes tombes aïllades (si ho eren, les dues o tres que es van trobar el 1962), i altres elements que podrien explicar allò que els pagesos de fa quasi cinquanta anys van suposar que era una necròpolis. En qualsevol cas, és un jaciment arqueològic que en època romana es relacionava directament amb la vil·la de Tolegassos i en el que s'ha localitzat una petita àrea d'enterraments de perinats o neonats tal com també es feia just a tocar la vil·la del costat, amb, suposadament, les despulles acompanyades d'un o dos ous disposades dins d'una gerra.

Tanmateix, hi hagué més descobriments que abasten un període més llarg del que inicialment es podria pensar i documenten, de fet, una ocupació considerablement més antiga, lligada a l'explotació del camp del rerepaís emporità en època ibèrica.

Cronològicament, aquesta troballa més antiga està situada vora el camí d'accés a la finca, al costat de ponent, al punt més allunyat de la vil·la romana i sense cap mena de relació amb les restes més modernes, amb les que només té en comú el fet d'estar situada dins la mateixa propietat. Es tracta de dues sitges ibèriques excavades a la roca tova del subsòl, a uns 0'80 m per sota la superfície actual de la finca (fig. 1). Al seu costat, una llarga rasa de nord a sud, d'uns 0'30 m d'amplada i 0'4 m de profunditat, sense cap altra resta, sembla que s'hauria d'identificar amb el fonament o rasa d'un mur de fusta, com una mena

de tanca que delimitaria o potser tancaria la zona de les sitges i possiblement d'una cabana, que se'n van - i es perden - cap a sota el camí (fig. 1, 2). Al costat de llevant de la rasa, se'n van trobar dues més, paral·leles entre si i perpendiculars a la primera, amb les mateixes característiques, però més mal conservades. De fet, ni eren tan profundes ni tan ben tallades. Potser perquè s'havien alterat segles enrera o potser perquè pertanyien a una estructura més senzilla o més feble. En qualsevol cas, a la profunditat a la que es trobaven no podia arribar-hi cap arada moderna que les hagués malmès. Les dues sitges són de mides una mica diferents. La núm. 1 té un diàmetre de boca d' 1 m i una amplada màxima de 1'80 m (igual que la profunditat). La sitja núm. 2 és una mica més petita, amb el mateix diàmetre de boca però amb 1'30 m d'amplada màxima interior i la mateixa profunditat. Tenen forma d'olla i el fons còncav i no pas pla.

Es pot fixar amb força precisió la data del farciment, comuna a totes dues (després ho veurem amb més detall). L'estratigrafia del seu interior - aparentment complexa, ja que estava formada per una successió de capes de cendra que alternaven amb capes de terra -, era en realitat un sol estrat dipositat de manera ràpida i en un únic moment. Els fragments de dalt a baix pertanyen a les mateixes peces de ceràmica i només al fons de tot de la sitja núm. 1, hi havia un nombre de fragments d'àmfora més alt que a les fines capes del damunt. A la núm. 2, en el fons hi havia diverses pedres de mides regulars, però també fragments de ceràmica de vasos que ja trobàvem des del començament. A part de la ceràmica, hi havia diverses peces mig cuites de tovat per la seva proximitat a alguna llar de foc i altres elements semblants que confirmarien, segons pensem, l'existència immediata d'una casa o cabana.

El material que ens data el farciment mostra un repertori clàssic de la segona meitat o darrer quart del segle V aC: ceràmica àtica de figures negres tardanes, àtica de figures roges, amb diversos *skyphoi* del tipus *Saint Valentin* i àtiques de vernís negre. Com a ceràmiques locals, un repertori notable de terrissa feta a mà i cuita en foc reductor, amb formes i decoracions molt comunes a tot el territori; ceràmica ibèrica oxidada, amb alguns exemplars decorats amb pintura de color vermell fosc, quasi negre, àmfora ibèrica de formes i variants antigues (nanses en quart de cercle i canal longitudinal), una d'elles amb una franja de pintura blanca a l'espallta, sota el llavi, àmfora púnica, etc. A part, diversos exemplars de notables dimensions de ceràmica de pasta clara (decorada amb pintura ataronjada), al costat d'alguna peça més delicada pertanyent a la mateixa producció i categoria.

Donarem un cop d'ull més detallat a tot el conjunt, separant el de cada sitja, tot i que són absolutament contemporànies i el material no és diferent en una i altra, llevat del nombre de fragments i dels percentatges que

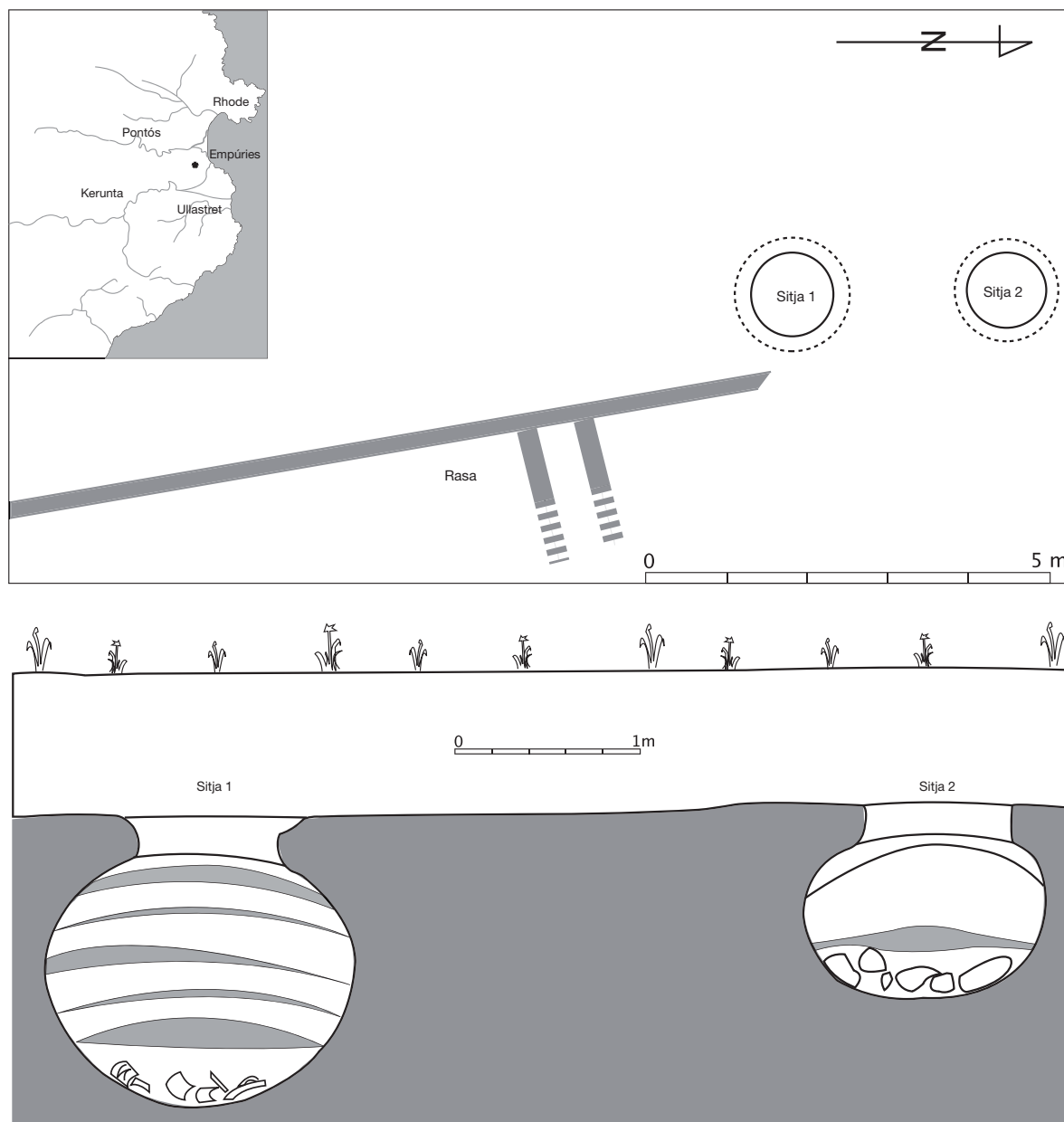

Figura 1. Planta general de la zona excavada i seccions de les sitges.

cada producció o categoria pugui representar en relació amb el total. Valdrà la pena fixar-se, també, en altres materials més modestos, no massa corrents, però tampoc desconeguts, que ens informen sobre costums i maneres de fer -de viure, de treballar, d'aprofitar tots els recursos de l'entorn- que hem de considerar força habituals en aquests contextos agrícoles del país i que trobem i es repeteixen en altres indrets propers (tovots, fauna, bronzes...), incloent-hi l'anàlisi d'aquelles produccions de ceràmica de cuina feta a mà, cuites a la mateixa casa. En aquest sentit, i per a l'estudi de les dues sitges i l'assentament que intuïm al Camp de l'Ylla (i que no podem seguir perquè es perd sota el camí

i una nova carretera), ens seran de gran utilitat les sitges de Saus II; un jaciment contemporani, amb les mateixes característiques, però molt més ben conegut. Saus II és, en tots els aspectes, el millor paral·lel per al Camp de l'Ylla, i aquest, de fet, reforça i confirma les cronologies de Saus (Casas/Soler, en premsa).

LA SITJA NÚM. 1

El quadre resum del material trobat a cada sitja mostra la similitud entre el contingut d'una i altra. Encara que el nombre de fragments pugui variar considerablement, els percentatges es mouen més o menys al mateix nivell

en una i altra. Pel que fa a la primera sitja, d'entrada observem la gran quantitat de fragments ceràmics sense forma (sobretot àmfora i ceràmica ibèrica a torn i a mà), en relació amb els pocs que mostren una forma o una part del recipient classificable. És normal i no difereix massa dels percentatges que veurem en altres jaciments. D'altra banda, bona part dels fragments informes pertanyen a pocs vasos (àmfores i gerres de ceràmica oxidada), que no s'han pogut restaurar bé, però que en tot cas permeten intuir que el nombre total d'individus que van anar a parar a l'abocador i a la sitja era limitat.

Sitja 1	Formes	S/forma
Àmfora ibèrica	30	663
Àmfora púnica	1	1
Àmfora massaliota		32
Grisa costa Cat.		4
Pasta clara massaliota	5	8
Pasta clara local?	9	20
Ibèrica oxidada	10	167
Ibèrica pintada		8
Cer. Àtica	28	20
Ibèrica a mà	42	141
Morters	4	
Molins	3	
Torteres	1	
Pedra polida	5	
Metall/bronze	19	
Tovots	7	
Fauna	345	
Malacològics	6	
Os treballat	21	

Sí que sorprèn, en relació amb altres jaciments rurals contemporanis, com poden ser les sitges de Saus, l'alt percentatge que representa la ceràmica àtica, així com el relatiu bon estat de conservació d'alguns vasos, en el sentit que no es tracta de fragments dispersos, sinó que de vegades permeten reconstruir peces quasi senceres. Quaranta-vuit fragments en aquesta sitja i quaranta-un a la segona, constitueixen una quantitat notable, encara que des del punt de vista qualitatiu s'hagin de considerar més aviat normals o clarament senzills, amb un predomini dels *skyphoi* de vernís negre o aquells altres del tipus genèric de *Saint Valentin*, amb decoració de pintura blanca, sovint de baixa qualitat, amb aquest tel blanquinós perdut, quasi tot caigut a causa de la feble composició del pigment i potser per culpa de l'acidesa de la terra que els ha recobert els darrers vint-i-quatre segles (fig. 2, 3 a 7).

Però al seu costat trobem altres exemplars - o només fragments- de qualitats diferents i més notables; normalment de vernís negre, però també de figures roges i fins i tot bona part d'una copa de figures negres tardanes (fig. 2, 1). Tot plegat ens porta cap a una cro-

nologia segura del darrer quart del segle V aC., confirmada i reblada per les altres produccions més senzilles, potser de més mal datar, però que s'inscriuen en un període més genèric de la segona meitat del segle i que perduraran clarament fins al primer quart del segle IV aC. Ho podem veure amb més detall en l'anàlisi del contingut de la sitja.

L'exemplar de figures negres s'ha d'atribuir, tipològicament, al tipus AT-FN KyR del *Dicocer*; un *kylix-skyphos* característic, de peu baix i nanses horitzontals, amb una cronologia genèrica del període 475-425 aC (*Dicocer* 1993, 96). Pertany a una producció ben identificada, atribuïda al grup de Haimon, que forma part del conjunt de ceràmiques àtiques de figures negres tardanes, que produeix peces amb una decoració cada vegada més senzilla i poc elaborada. Tal com assenyalava M. Picazo en el seu estudi sobre les ceràmiques àtiques d'Ullastret, el pintor cada vegada s'esforçava menys, fins al punt que les escenes figurades acaben perdent el seu significat original i costa identificar-les (Picazo 1977, 20-21). Tot i la seva baixa qualitat, eren molt apreciades en el món indígena, potser també pel seu baix cost derivat de la baixa qualitat d'una fabricació quasi en sèrie i sense massa cura en els acabats.

El *kylix-skyphos* més típic, que és l'identificat al Camp de l'Ylla, sempre repeteix el mateix esquema. Una franja de vernís negre per sota el llavi extern, la part interna de les nanses reservada, i les dues zones de la paret entre les nanses, decorades quasi sempre amb el mateix motiu: un sàtir empaitant una mènade, enquadrat per dues grans palmetes verticals. En aquesta escena és on podem veure millor la degradació del motiu a causa de la repetició mecànica i sense cura (fig. 2, 1). A Ullastret, per citar només el jaciment ibèric més significatiu de la zona, es data cap a les darreries del segle V aC i fins i tot podria arribar als primers anys del segle següent (Picazo 1977, 21 i lám. IV), encara que és una producció que apareix i es difon sobretot cap a mitjan segle V aC.

En segon lloc, una petita copa amb un forat al llavi fet amb motiu d'una reparació antiga, sembla que es pot incloure en el tipus Àgora 554 en una variant de mides més petites, datada cap al 425-400 aC (Sparkes/Talcott 1970, 274). És possible que les seves mides siguin errònies, ja que és difícil determinar-ne el diàmetre a partir del fragment localitzat (fig. 2, 2).

Però el conjunt més nombrós, com és norma en els jaciments ibèrics d'aquestes terres, el constitueixen els *skyphoi*, amb dues variants o produccions: els de vernís negre sense decorar i els que pertanyen al tipus de *Saint Valentin*. En el primer grup podem incloure-hi dos exemplars de mides petites i peu de secció quasi circular, amb el cos format per una corba contínua característica dels exemplars més antics, amb una cronologia molt genèrica d'entre el 525 i el 375 aC, i un tercer exemplar, de mides més grans, amb el peu reservat i decorat amb tres petits cercles concèntrics (fig. 2,

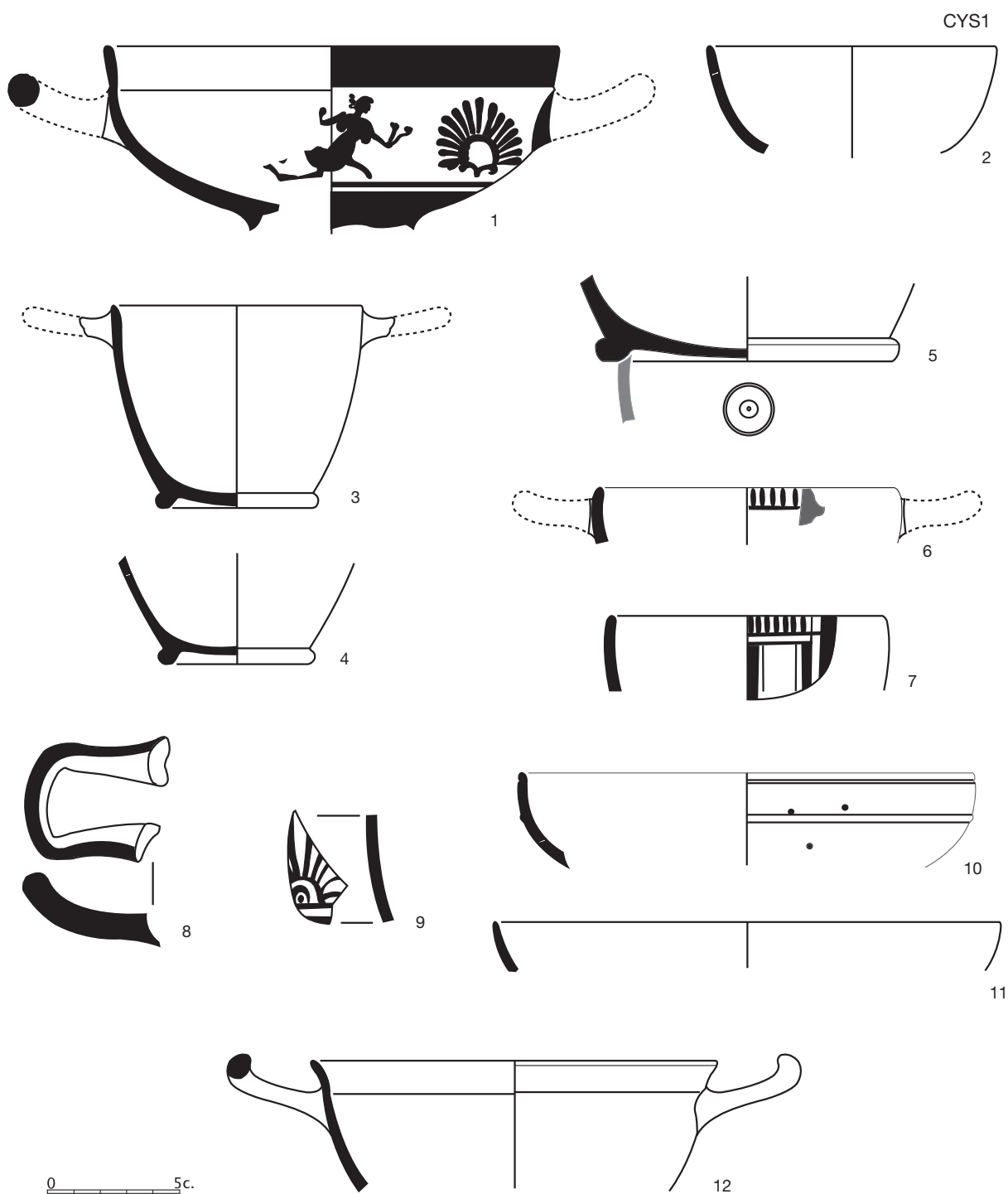

Figura 2. Ceràmiques àtiques (1 a 11), i ceràmica de pasta clara (12), de la sitja 1.

3-5). Pertanyen a la forma genèrica AT-VN 334-349, Àgora 342 i variants, que es daten a partir del segon quart del segle V aC (Sparkes/Talcott, 1970, 259).

La variant decorada, de la Classe *Saint Valentin*, es pot incloure en els grups VI i VII dels identificats per M. Miró en el seu estudi sobre els materials d'Empúries (Miró 2006, fig. 635, 639 i 640), caracteritzada, ses del punt de vista decoratiu, per un seguit de llàgrimes allar-

gades a la paret externa del llavi, formant una faixa d'entorn 1 cm de gruix i, a sota, una successió de quadres allargats i reservats, emmarcats per quadres envernissats de negre (fig. 2, 6 i 7). Aquesta producció, que s'inicia cap al tercer quart del segle V aC, es fa present durant tota la segona meitat de la centúria i en alguns casos podria continuar fins als primers anys del segle IV aC (Miró 2006, 234).

En el grup d'exemplars decorats només podem afegir-hi un fragment que sembla correspondre a un *skyphos* àtic de figures roges (fig. 2, 9), que ens recorda un exemplar emporità una mica més tardà, datat al segon quart del segle IV aC, amb una palmeta idèntica (Miró 2006, fig. 602, 2094).

En darrer lloc, cal fer referència a un fragment sense forma d'una copa Cástulo (no reproduïda), que s'hauria de datar a la segona meitat del segle V aC. Recordem que Morel considera que és una forma que no arribaria al segle IV aC (Morel 1981, 300-301 i nota 346). I, dins el grup de la ceràmica àtica de vernís negre, bocins de dos plats de bona qualitat, amb un vernís excel·lent, el primer dels quals fou restaurat a l'època (els forats per fer-ho són visibles en diversos punts). Ambdós semblen variants de formes obertes (fig. 2, 10 i 11), de peu baix i vora senzilla, incloses en els tipus Àgora 475 a 482, de la segona meitat o potser darrer terç del segle V aC (Sparkes/Talcott 1970, 259). Una nansa, amb la part interna reservada, també sembla pertànyer a una copa de peu baix (fig. 2, 8).

Entrant ja en el grup de les produccions colonials i, concretament, les de pasta clara, a la primera sitja identifiquem alguns exemplars notables que poden ser inclosos en aquesta categoria, per als quals no sempre podem determinar-ne un origen segur. Algunes peces són clarament massaliotes i altres d'origen possiblement local. En primer lloc, una copa de peu baix i nanses horitzontals, lleugerament alçades (fig. 2, 12), elaborada amb una pasta tova, farinosa, amb punts minúsculs de calç i pols de mica, i vernís de color taronja clar força lluent. No és la característica pasta clara massaliota que trobem sovint en altres jaciments contemporanis d'aquesta zona, encara que recorda de lluny un tipus massaliota del 425-375 aC (*Dicocer* 1993, 212). Des del punt de vista tipològic, la podem considerar una variant de la copa Àgora 617, que es data entorn el 410 aC (Sparkes/Talcott 1970, 279).

També són diferents i s'aparten dels exemplars més habituals, les grans gerres de pasta clara, una d'elles de boca trilobulada i nansa de secció circular. Es tracta de peces de mida gran, de pasta molt tova -potser amb una cuïta deficient- de tacte farinós o sabonós, que es desfà fàcilment en contacte amb l'aigua, porosa, amb puntets blancs i de calç i altres de color negre (fig. 3, 1 i 4). L'altre exemplar (fig. 3, 2), té un perfil una mica estrany, poc habitual en ceràmiques locals. La pasta és de color gris molt clar a l'interior de la fractura i taronja o beix a les superfícies; tova, porosa, amb punts blancs i nòduls de quars. No ha conservat la nansa, però es veu el punt d'unió sota el llavi. Els tres exemplars que acabem de citar tenen en comú una decoració més o menys senzilla, feta amb franges de pintura de color taronja clar combinades amb altres de color vermell més fosc, que en un cas es complementen amb un seguit de semicercles en forma d'òmega a la part superior del cos de la peça.

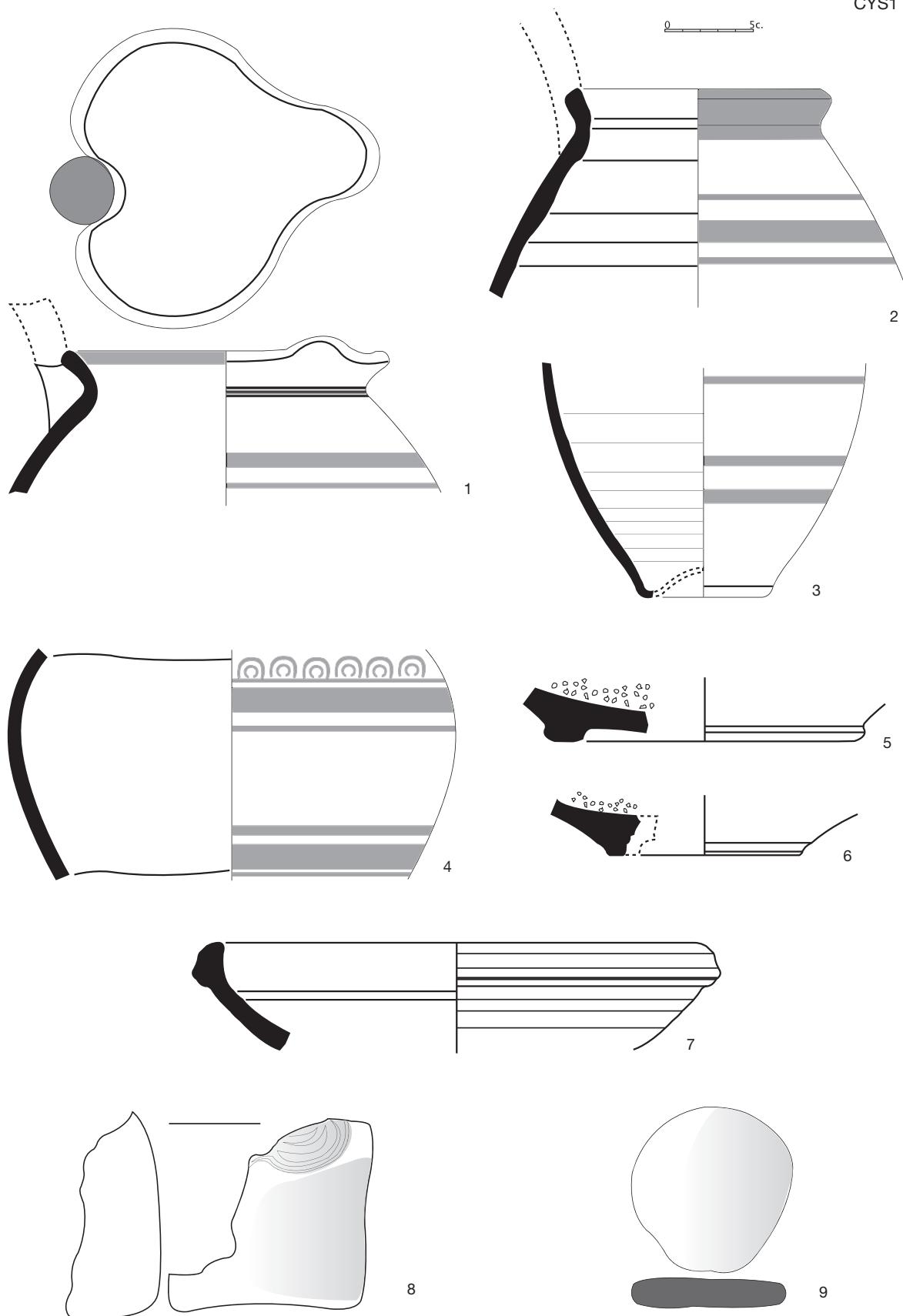
En conjunt, i malgrat les característiques de la pasta i forma, són més pròximes a les ceràmiques ibèriques locals típiques, decorades amb pintura vermella, que no pas a les produccions colonials de pasta clara. Això es posa de manifest sobretot en aquesta decoració de franges, gens diferents a les que veiem a la ceràmica ibèrica i que es repeteixen a l'exemplar més clàssic, amb fons còncav, de producció local i decorat de la mateixa manera (fig. 3, 3). Aquesta vegada la pasta no enganya sobre el seu origen: de color taronja, ben depurada, dura, amb una finíssima pols de mica i petits nòduls de calç; tot plegat característic de les ceràmiques ibèriques a torn elaborades a la zona. La forma, incompleta, s'inscriu en el repertori més habitual entre els segles VI i IV aC, i es repeteix fins i tot en exemplars de ceràmica ibèrica del Llenguadoc, com a Pech-Maho, entre les darreries del segle VI i la primera meitat del segle IV aC (Gailledrat/Solier 2004, fig. 228).

En aquest apartat de les produccions fetes a torn tampoc hem d'oblidar-nos d'alguns fragments de morter. Un material modest, mal conservat, però que ens ajuda a collar la cronologia que, bàsicament, obtenim a partir de les ceràmiques fines. Aquesta vegada, els tres fragments pertanyen a sengles exemplars elaborats en tallers locals, de la comarca o poc més enllà (fig. 3, 5 a 7). Es tracta, doncs, de morters ibèrics típics, que trobem, per exemple, a l'Illa d'en Reixac en contextos d'entre el 450 i el 380 aC, però també en altres de més antics, clarament de la primera meitat del segle V aC (Martín/Conde 1999, 161 i 171). Tanmateix, no es tracta de paral·lels idèntics, segurs, sinó de formes amb la mateixa tendència i, en qualsevol cas, els d'Ullastret tenen pintura a la vora, mentre que el del Camp de l'Ylla no en tenia o no s'ha conservat.

Un dels conjunts més notables està constituït pels diversos recipients de ceràmica elaborada a mà, una mica grollera, de vegades poc polida, però en altres ocasions, perfectament acabada, amb un poliment que li dóna un aspecte bruyit i quasi metàl·lic. Cal dir que, malgrat el nombre d'exemplars - cap d'ells sencer - el repertori tipològic és limitadíssim, com no podria ser d'altra manera en tractar-se d'uns atuells d'ús quotidià, domèstic, eminentment funcionals i que es produïen de manera totalment artesanal a la mateixa casa, destinats a la cocció d'aliments i per sortir del pas. Tot i tractar-se d'un repertori limitat, presenta diverses variants que es repeteixen a tota la comarca - i segurament més enllà -, per als que disposem de paral·lels abundants i amb cronologies ben contrastades.

Totes les olles/urnes tenen unes característiques comunes pel que fa a la composició de la pasta (que identifica un origen comú), encara que els acabats puguin ser sensiblement diferents segons si les superfícies es van polir més o menys o segons el grau de depuració de l'argila o la mida del desgreixant barrejat. En general, adopten unes tonalitats que poden anar del castany

CYS1

229

Figura 3. Sitja 1. 1-4: ceràmica de pasta clara i ibèrica pintada. 5-7: morters ibèrics. 8-9: Instrumental lític de gres.

vermellós fins al gris més o menys fosc. El color fosc (gris o quasi negre), és el que predomina a la superfície de la major part dels vasos, mentre que el vermell i marró, el veiem sobretot a l'interior dels atuells i sobretot a la secció. La pasta és lleugerament sorrenca, no excessivament dura, de gra fi, porosa i lleugerament micàcia. Per fora, tots els vasos solen ser polits (sobretot a la meitat superior o al coll i llavi), mentre que per dins, els acabats no són tan acurats. Només en un cas el poliment extern és clarament diferent (fig. 5, 4), amb un pentinat o ratllat vertical que no trobem a cap altra peça.

Els llavis, en general, solen ser prims, no gaire més gruixuts que la paret del coll, de la qual en són l'acabament amb l'extrem arrodonit. Pel que fa a les bases, quan es tracta d'olles sempre són totalment planes i sense diferenciar de l'inici del cos (fig. 4, 2-4 i 8). En les escudelles, que formen part d'una producció diferenciada en la que s'inclou l'exemplar núm. 6 de la fig. 4, solen ser còncaues (fig. 4, 8).

Per les característiques formals i funcionals d'aquesta mena d'atuells, en general trobem un catàleg tipològic limitat, tot i que hi ha alguna variant que val la pena comentar. Si bé la forma genèrica és l'olla (o urna) amb una sola nansa o sense, com a mínim podem distingir-ne tres variants bàsiques. D'una banda, l'olla/urna amb el coll tombat cap a l'interior i el llavi poc inclinat (fig. 4, 1 i 5, 4). Cal considerar-la la més habitual i repetida - aquí i en qualsevol jaciment contemporani -, amb cronologies genèriques dels segles V i IV aC. És una forma pròxima a la de les sitges núm. 1, 2 i 5 de Saus II (Casas 1985, VI, 3 i IX, 1 i 2), de les darreries del segle V aC, que es repeteix a Mas Gusó entre la segona meitat del segle V i la primera del segle IV aC (Casas/Soler 2004, fig. 71, 1), a Mas Castellar de Pontós en el primer quart del segle V aC (López/Pons/Fernández 2001, fig. 7) o, nord enllà, a La Mayrale, vora Narbona, a la segona meitat del segle V aC (Gailledrat/Solier/Boisson 2003, fig. 7, 1.2), o a Pech-Maho, durant les fases Ib i Ic, que abasten un període comprès entre el 540 i el 450 aC.

La segona variant, una mica més arcaica, és el vas carenat i amb una sola nansa plana (fig. 4, 5 i 8). Trobem el seu paral·lel més clar i pròxim a la sitja núm. 34 de Saus II, amb una cronologia inapel·lable del darrer quart del segle VI aC (Casas/Soler, en premsa). Aquell no té la carena decorada com el de Viladamat però tipològicament són idèntics. No és una forma o variant que es repeteixi massa sovint, i els pocs paral·lels que coneixem, que no són ben bé exactes, provenen de Pech-Maho, en contextos de la primera meitat del segle V aC, i semblen derivar d'exemplars més antics, de la segona meitat del segle VI aC (Gailledrat/Solier 2004, fig. 246, 1).

Podríem considerar com la tercera variant la que té un coll més desenvolupat i esvelt, a mig camí entre l'o-

lla carenada d'abans i la de coll estret i inclinat cap endins. Es tracta, en definitiva, d'una olla de perfil en essa i amb la vora francament tombada cap enfora (fig. 4, 7 i fig. 5, 1 i 3). També és un perfil característic d'aquest període centrat entorn el segle cinquè, que trobem una i altra vegada a Saus II en contextos que no van més enllà dels primers anys del segle IV aC; a Mas Gusó en estrats de la segona meitat del segle V i primer quart del segle IV aC (Casas/Soler 2004, fig. 70, 3 i fig. 71, 1); a Castell (Palamós), entre els segles VI-V aC (Martín 1977, fig. 2, 3); a Empúries, a la segona meitat del segle V aC (Sanmartí *et al.* 1987, fig. 15), i, en general, a qualsevol jaciment amb materials indígenes durant l'ibèric antic i ple.

Gairebé totes les olles/urnes tenen una decoració més o menys senzilla a la carena, concretament al punt d'unió del coll i el cos. Aquesta decoració, habitual en aquests productes, sol ser feta de dues maneres: amb un cordó adherit, al qual s'hi van fer diverses impressions ovalades de forma regular, o aquestes mateixes impressions fetes directament damunt la superfície del vas, sense cordó, en forma de cors, fulles o espiga (fig. 4 i 5). Tant en un cas com en l'altre, són motius que es repeteixen constantment en qualsevol jaciment ibèric de la zona i més enllà, durant un període perllongat que s'allarga, com a mínim, del segle VI fins pràcticament al segle II aC, encara que en estudiar sèries més àmplies podem resseguir una clara evolució d'estils i formes de disposar la decoració. En el cas de les sitges de Saus II, com a paral·lel més pròxim i contemporani, s'han pogut diferenciar 51 motius diferents, a part de les variants (Casas/Soler, en premsa), la qual cosa ens pot donar una idea de la varietat de punxons o motius adoptats.

L'altra producció, ben individualitzada, té una pasta fina i acabats polits, lluent i, fins i tot, amb tonalitats metal·litzants (fig. 4, 6). Sabem que el repertori bàsic es compon, com a mínim, de tres formes i tres variants que, a Saus II, són contemporànies i s'han de datar en el darrer període d'activitat d'aquell jaciment, a la segona meitat del segle V aC (Casas/Soler, en premsa). La primera forma que trobem més sovint (almenys dos exemplars al Camp de l'Ylla), amb paral·lels al Puig de Sant Andreu, és l'escudella hemisfèrica de fons pla (o potser una mica umbilicat), amb un parell d'agafadors dobles, perforats verticalment. Més que nanses, és un sistema pràctic de suspensió fent passar un cordill pels forats dels mugrons. En l'estudi de la ceràmica a mà d'Ullastret, C. Riera data aquests vasos a la segona meitat del segle V aC (Riera 1980, 122-124). A l'Illa d'en Reixac apareix en nivells del període 450-380 (Martín *et al.* 1999, 173); a Mas Castellar de Pontós es documenta també al segle V aC (López/Pons/Fernández 2001, fig. 7, 1). Els diversos exemplars de Saus que semblen pertànyer a la mateixa sèrie (i constitueixen el millor paral·lel per a aquests de Viladamat), amb uns

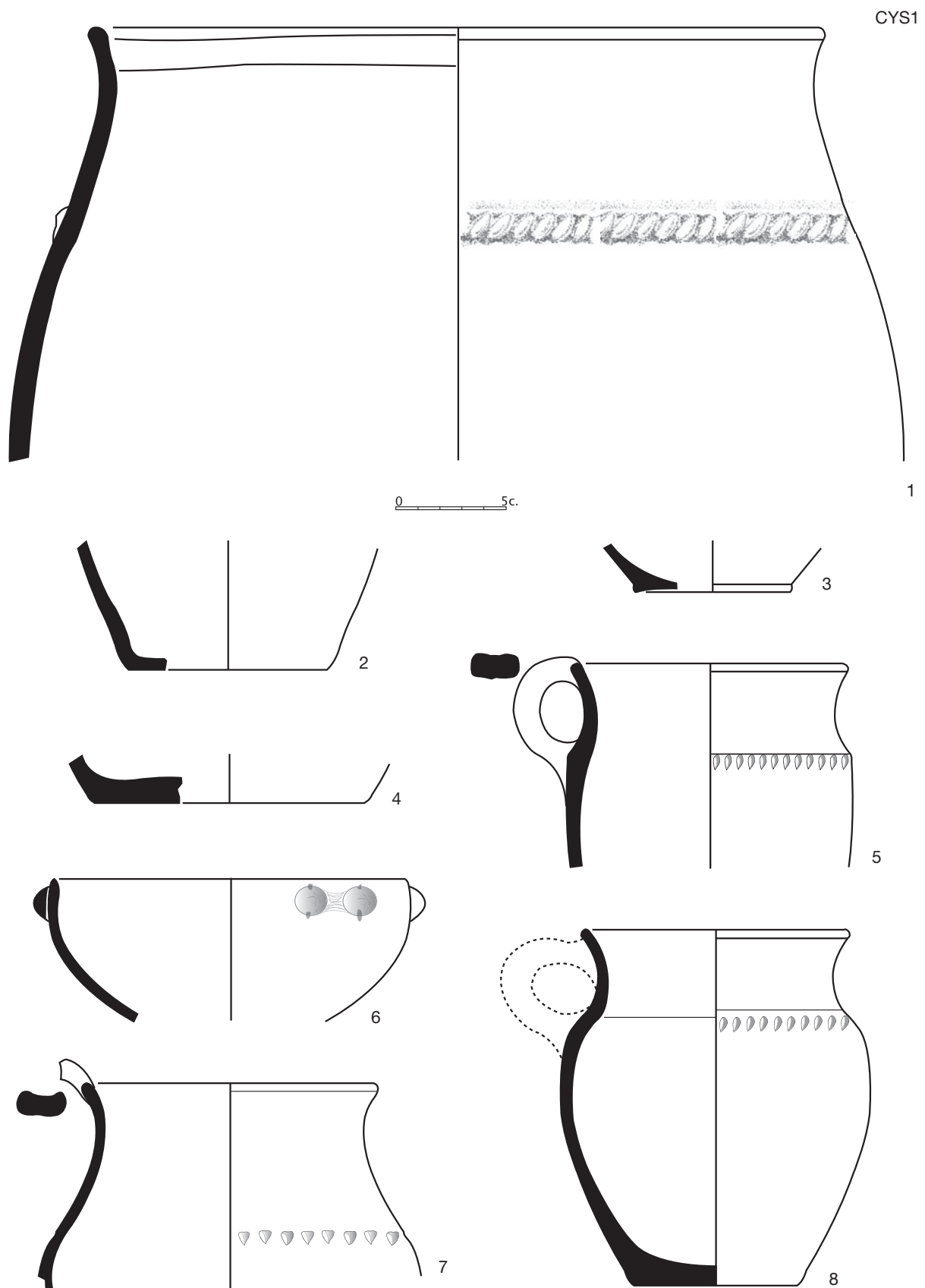

Figura 4. Sitja 1. Ceràmica ibèrica elaborada a mà.

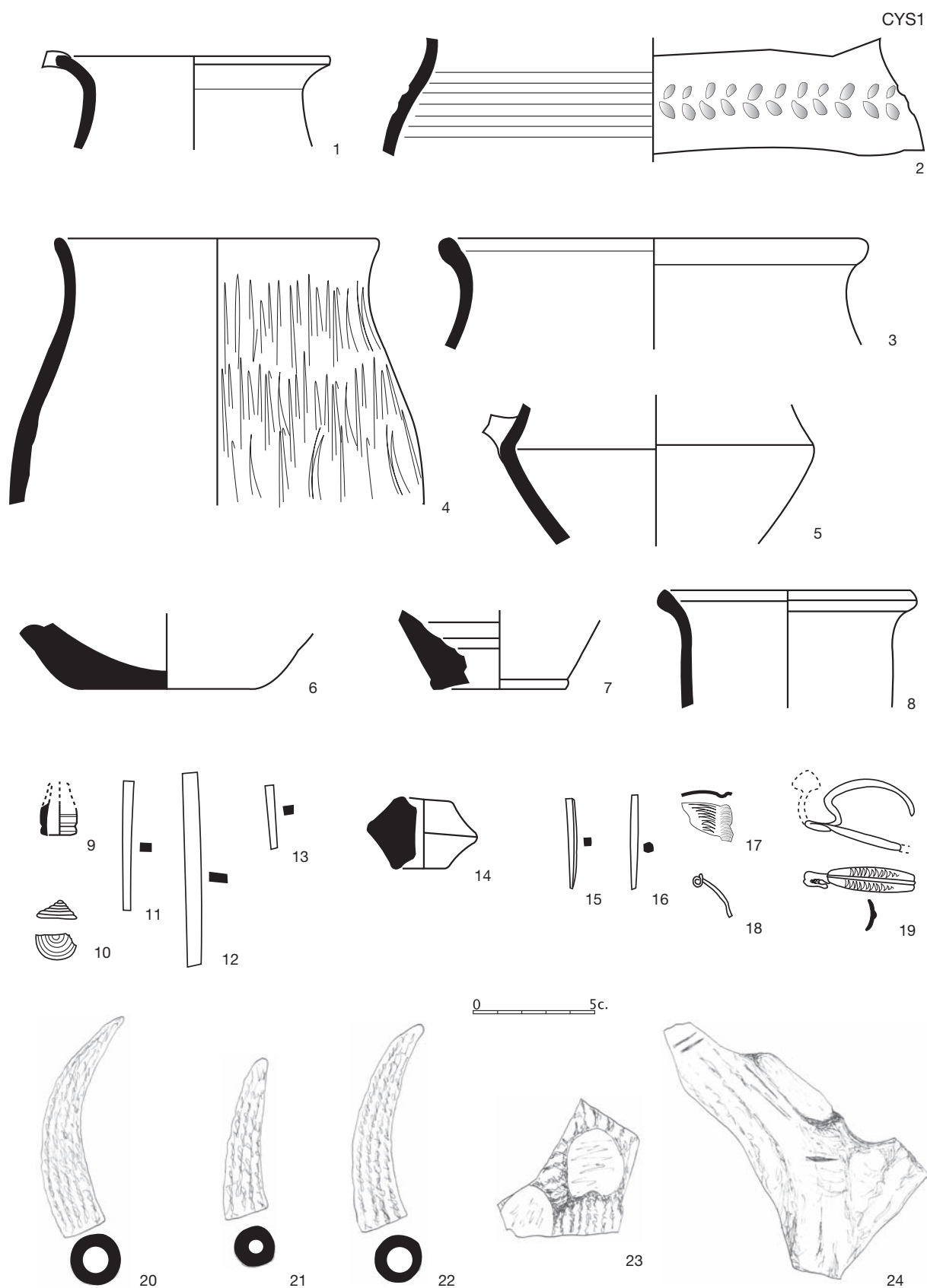

Figura 5. Sitja 1. 1-6: Ceràmica ibèrica a mà. 7-8: ceràmica comuna ibèrica oxidada. 9-13: objectes d'os. 14: tortera. 15-19: objectes de bronze. 20-24: restes de banyes de cérvol serrades.

acabats semblants i amb dos mugrons perforats, procedents de les sitges núm. 1, 5 i 24, amb una cronologia de la segona meitat avançada del segle V aC.

Pel que fa a les àmfores, les hem d'agrupar en dues categories: les àmfores púniques (un sol exemplar i diversos fragments), i les àmfores ibèriques, amb una majoria aclaparadora, centenars de fragments i algunes formes més o menys completes, en tot cas, suficients per poder aproximar-nos als tipus i variants més corrents.

L'únic exemplar identificat d'àmfora púnica pertany a la forma Ramon T-11.2.1.6 (millor que a la variant T-11.2.1.3), amb una cronologia força precisa d'entre el 425 al 400 aC (no sembla que arribi als primers anys del segle IV aC), mentre que per a la segona variant, menys improbable, hauríem de considerar una cronologia més àmplia, que abastaria pràcticament tot el segle V aC (Ramon 1995, 235 i 237). En qualsevol cas, sembla ser un producte de la zona de l'estret de Gibraltar o zona meridional de la Península, probablement del grup "Màlaga", amb la pasta taronja fosca externament i una mica grisa a l'interior de la fractura, amb punts negres i granets liles; una mica porosa. Té la superfície amb una tel mol fi de color groguenc o blanquinós (fig. 6, 1).

Les àmfores ibèriques, amb quasi 700 fragments inventariats (pertanyen, però, a una dotzena d'individus), és el més nombrós i mostra una gran varietat d'acabats dels llavis, la qual cosa tampoc és massa significativa ni té un excessiu interès a l'hora de classificar tipològicament les àmfores o esbrinar la seva cronologia (fig. 6, 2 a 16). En tot cas, hi ha altres elements que ens acosten millor a la qüestió que cal resoldre. D'una banda, el repertori de vores -la major part sense que puguin unir-se a la resta del cos-, es repeteix al complex de Saus II, jaciment que en moltíssims aspectes ens ha de servir de referència fidel i obligada a l'hora d'establir paral·lels de tota mena amb el Camp de l'Ylla. Les mateixes variants de llavi s'utilitzen indistintament en àmfores del tipus 2A i 2D del "celler" d'Ullastret i de la tipologia que se'n deriva (Sanmartí/Bruguera 1998, 187-190; Sanmartí, Bruguera i Miñarro 2004), tal com ha quedat palès a Saus II. És més, el mateix tipus d'àmfora que pot presentar tanta varietat de vores, també utilitza els dos tipus diferents de nansa documentats (i aquí entrariem en la segona part de la qüestió); la nansa de secció circular, que ja apareix a les primeres àmfores ibèriques del segle VI aC, però que serà més habitual sobretot a partir del segle IV aC (fig. 6, 3, 9 i 11), i la nansa de secció en tres quart de cercle o resseguida per una canal de dalt a baix (fig. 6, 13 a 16), amb la que conviu almenys durant la segona meitat del segle V, segurament majoritària en aquest període, i que desapareix al segle IV aC. Els paral·lels es documenten arreu i amb cronologies semblants. Recorden, a part dels d'Ullastret i jaciments propers i ben datats com

el de Saus II, la seva presència a la fase Ic de Pech-Maho, en el període 510-450 (Gailledrat/Solier 2004, fig. 279), o a Eivissa, en un context de la segona meitat del segle V aC (Ramon 2004, 273-274).

Pel que fa a les pastes, són les corrents en els exemplars més antics: d'aspecte massís, ben depurades i dures, que donen uns recipients amb parets gruixudes, no tan depurades, fines i compactes ni amb aquell dring quasi metàl·lic que trobarem en les produccions locals a partir dels segles III i II aC, sovint amb pastes bicolors. Es tracta, ara, de pastes de colors taronges clars, a vegades una mica beixos, dures, ben depurades, però amb petits porus i vacuoles de diverses mides, sovint amb minúsculs grans de quars i punts blancs que de vegades semblen de petxina esmicolada o clarament de calç. Encara que els diferents exemplars tenen la seva composició específica i, per tant, deuen venir de tallers i àrees diferents, quasi cap sembla local. Més aviat els considerariem del sud del Principat, de les terres de l'Ebre o, potser encara, d'una mica més avall. Només en dues ocasions semblarien elaborats en un taller d'aquestes contrades (fig. 6, 2 i 7), però tampoc en tenim la completa seguretat.

Dos dels exemplars presenten una estranya decoració o acabat a la part superior del cos (fig. 6, 3 i 12). Es tracta de franges de pintura blanca en el primer cas i alternades de color blanc i negre en el segon. No hi van ser posades a l'atzar ni com si fos una engalba, sinó que estan ben dibuixades i aplicades a pinzell. El primer té l'espallla acabada amb una veta de fang adherida per sota la franja de pintura, prima, damunt la qual s'hi van aplicar unes impressions allargades fetes amb un objecte prim i rom (fig. 6, 3). No sembla exactament una decoració, sinó un reforç del punt d'unió de dues parts de l'àmfora, que trobem sovint en contextos de la mateixa època.

En darrer lloc, a part d'una tortera (fig. 5, 14), val la pena recordar alguns objectes no ceràmics trobats a la sitja. D'una banda, estris de pedra elaborats aprofitant palets de riu o nòduls de pedra sorrenca de gra fi, més aviat gresos, de color gris i morat i amb senyals de poliment o desgast degut a l'ús a les cares principals. N'identifiquem clarament dues; la primera de forma més aviat quadrada, amb la part interna rebaixada pel desgast i que potser podríem identificar com un esmolador provisional (fig. 3, 8). De la segona, de forma discoïdal i amb les dues superfícies polides, no en coneixem l'ús (fig. 3, 9), encara que sovintegen discs d'aquesta mena a Saus II, probablement utilitzats com a pedres d'esmolador o, potser, per polir cuir o la superfície de les ceràmiques elaborades a mà al mateix establiment. Finalment, la meitat d'un molí de vaivé, barquiforme, ben tallat i polit, fet amb un bloc de pedra sorrenca, dura i de gra gruixut, amb molts senyals de desgast.

Per altra banda, hem de deixar constància d'altres objectes, aquesta vegada d'os, que mostren l'activitat arte-

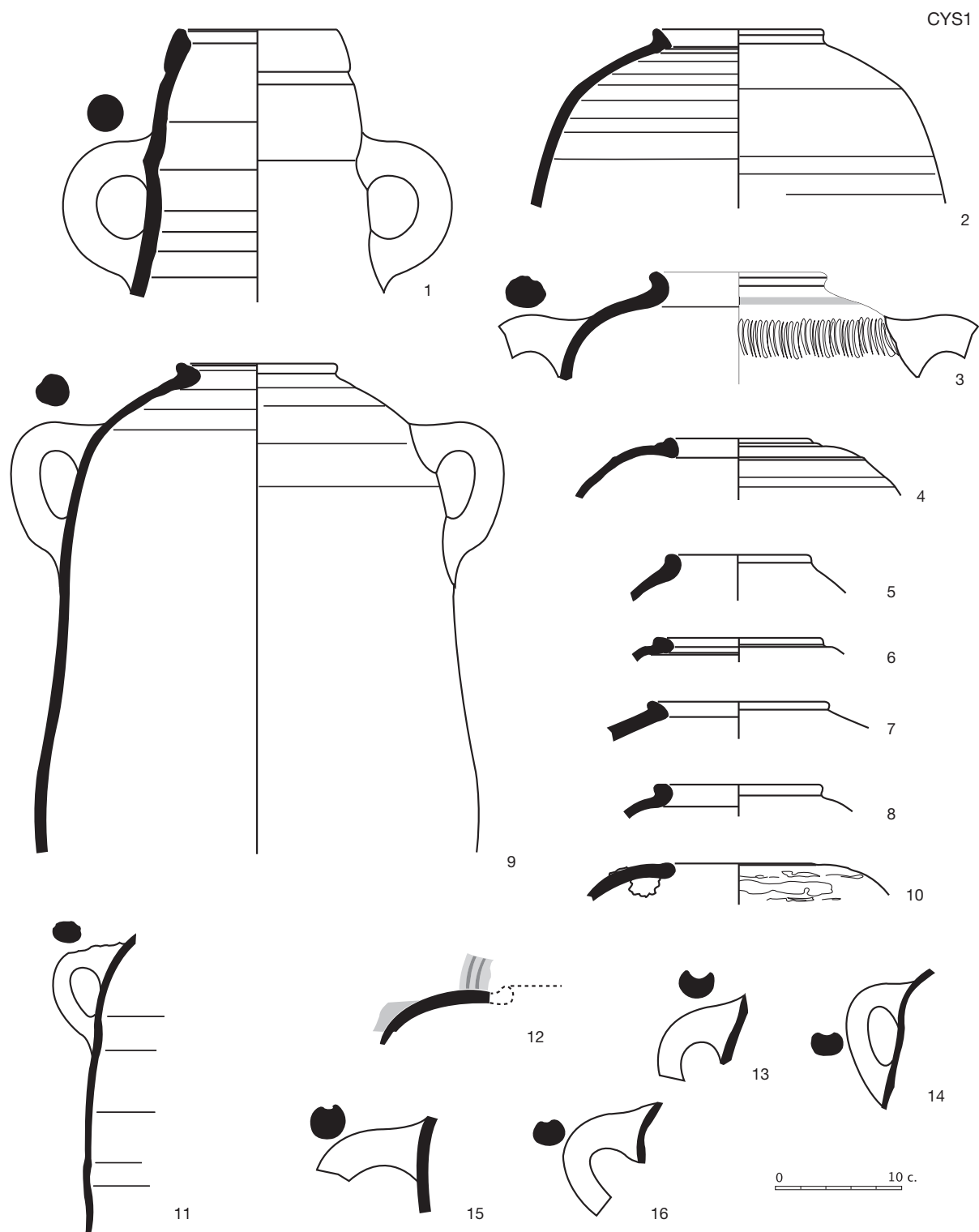

Figura 6. Sitja 1. 1: Àmfora púnica. 2-14: àmfores ibèriques.

sanal a la casa de pagès i l'aprofitament dels recursos que oferia l'entorn. De manera indirecta documentem l'elaboració de mànecs de ganivet o per a altres estris metàl·lics a partir dels rebutjos de banya de cérvol localitzats a la sitja. Concretament, tres puntes de banya

serrades, massa primes per ser utilitzades, i dues arrels del brancatge de la cornamenta de l'animal, també serrades (fig. 5, 20 a 24). La resta, les parts robustes i més o menys rectes, foren utilitzades per fer mànecs de tipus simple, com els que trobem (com no podria

ser d'altra manera), a les sitges núm. 14 i 27 de Saus II, de les darreries del segle V aC.

L'os, al Camp de l'Ylla, també es va aprofitar per confeccionar altres peces més elaborades, petits objectes segurament amb una funció decorativa. D'una banda, es van recuperar algunes tiges d'ossos plans, de secció rectangular, llargs, tallats a punt de ser polits per donar-los-hi forma (fig. 5, 11 a 13). Sabem, per una troballa de Saus II, que de vegades adoptaven una forma allargada i acabada en punta (més o menys romboïdal), i amb tota probabilitat anaven encastades damunt una superfície de fusta formant una decoració com de marqueteria. De l'altra banda, trobem dues peces ja elaborades: una peça tubular, motllurada, feta a torn, i un segon objecte cònic, també amb motllures tallades a torn (fig. 5, 9 i 10).

La resta de petits objectes són de bronze. Dues agulles (fig. 5, 15-16), una làmina molt prima de funció indeterminada (fig. 5, 17), i fragments de dues fíbules; la més sencera semblaria ser del tipus de doble molla i acabada amb un botó piramidal (fig. 5, 18-19), amb un origen antic, de la segona meitat del segle VI aC, però que perdura amb lleugeres variacions fins les darreries del segle V aC.

LA SITJA NÚM. 2

La segona sitja, força més petita, es va omplir d'una sola vegada, tot i que al seu interior vàrem identificar diverses capes de terra absolutament contemporànies. A l'hora de restaurar el material hem vist que els fragments d'unes i altres, casen. Al fons de tot s'hi van dipositar algunes pedres de mides regulars, barrejades amb la terra i, al damunt, s'alternaven estrats més o menys cendrosos, amb terres argiloses, el principal dels quals adoptava la característica forma cònica resultant de l'abocament ràpid de la terra per omplir la sitja.

Pel que fa al material arqueològic, no s'aparta dels percentatges que hem vist al primer dipòsit, encara que sí que disminueix el nombre de fragments. Tot i així, veiem que hi ha més de tres-cents fragments d'àmfora ibèrica (mentre que la púnica i la massaliota són només testimonials), o quaranta de ceràmica àtica, amb alguns vasos pràcticament sencers, quantitativament alt si el comparem amb el de la resta de materials locals, com la ceràmica ibèrica oxidada o la feta a mà. El panorama, doncs, no difereix massa del de la primera sitja, almenys a nivell de percentatges. Tampoc ho fa en l'aspecte cronològic, ja que són absolutament contemporànies.

A diferència de la primera, en aquesta trobem una quantitat notable de tovots de fang que van quedar mig cuits a conseqüència de la seva exposició al foc. Provenen probablement de l'estructura d'una casa senzilla, però altres són clarament diferents i costa més interpretar-los correctament, ja que adopten una forma circular i de vegades amb un forat central (fig. 7, 14-15).

Tovots de forma circular o en segment de cercle només en coneixem, en aquesta zona, al forn de la Neàpolis d'Empúries, de cronologia incerta, formant part de les pilastres centrals que sostenen la graella (Chazelles-Gazal 1997, fig. 7 i 217).

Sitja 1	Formes	S/forma
Àmfora ibèrica	7	295
Àmfora púnica		1
Àmfora massaliota	2	5
Grisa costa cat.		1
Pasta clara massaliota	1	
Ibèrica oxidada	21	39
Ibèrica pintada	1	
Cer. Àtica	16	25
Ibèrica a mà	10	37
Morter massaliota	1	
Morter ibèric	1	
Pedra polida	4	
Torteres	2	
Metall/bronze	5	
Tovots	10	
Altres de fang cuit	12	
Fauna	38	
Malacològics	3	
Os treballat	1	

La ceràmica àtica és el material d'importació clarament majoritari i el que ens proporciona les dades cronològiques més fiables, juntament amb les produccions massaliotes (àmfores i morters), complementades amb aquells altres productes que podem considerar locals, encara que algunes àmfores ibèriques haguessin arribat de punts tan o més llunyans que les àmfores de *Massalia*. En qualsevol cas, es tracta d'un conjunt notable.

En primer lloc, identifiquem una copa de peu baix de tipus genèric AT-VN 532-561, amb una cronologia laxa entre en 425 i el 300 aC (*Dicocer* 1993, 123), o més específicament del tipus Àgora 541-548 o 551, variants que es daten amb més precisió en el període 420-400 aC (Sparkes/Talcott 1970, 273-274). A més, la decoració al fons intern, amb quatre palmetes entrelaçades, és la característica del període (fig. 7, 1). Una segona copa d'una variant pròxima, mal conservada, amb l'interior deteriorat, el vernís mig perdut i el peu més alt, no permet una identificació segura (fig. 7, 3). L'alteració del vernís i la pasta a causa del foc ha fet que perdés qualsevol rastre de decoració interna, si la tenia. També amb una decoració impresa a l'interior, del mateix tipus que es documenta al darrer quart del segle V aC, trobem un petit fragment de copa de peu baix, de forma indeterminada (fig. 7, 10), que ha conservat part d'un motiu pròxim al tipus Àgora 582 o 592, del període 430-410 aC (Sparkes/Talcott 1970, 277).

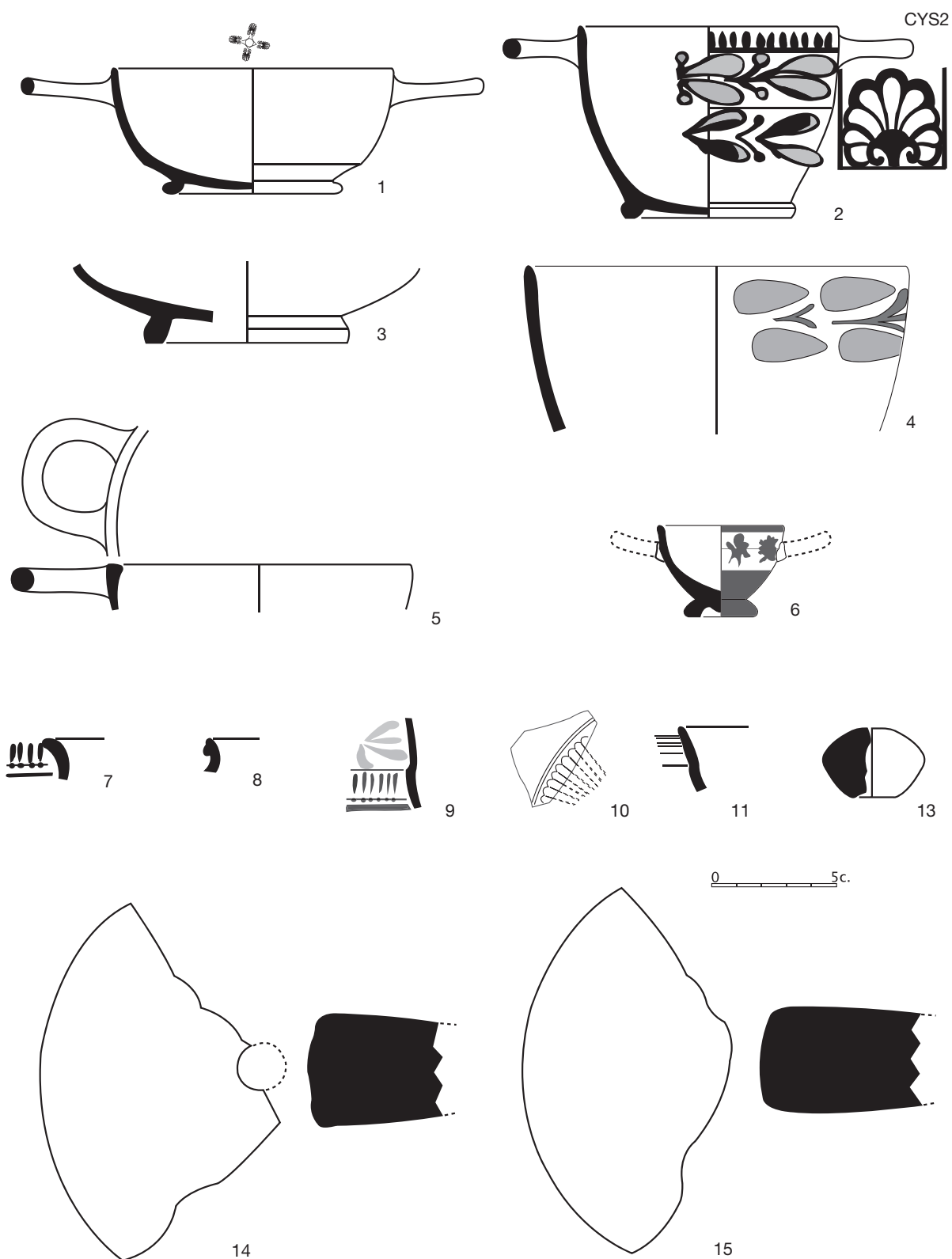

Figura 7. Sitja 2: 1-10: Ceràmica ètica. 11: ceràmica envernissada de negre. 13: tortera. 14-15: tovots discoidals.

Més abundants solen ser els *skyphoi*, en general del grup *Saint Valentin*, de vegades amb la decoració mal conservada (fig. 7, 2 i 4). El primer exemplar, quasi complet, és un *skyphos* reservat i sobrepintat del tipus Miró, 2006, fig. 642 i 644, probablement del grup Aa, amb una cronologia de la segona meitat del segle V. La decoració, amb gotes allargades negres sobre fons reservat a la part exterior del llavi i dues franges de fulles horitzontals sobrepintades en blanc, queda delimitada just a sota cada nansa per un gran quadre amb la mateixa amplada que la nansa horitzontal, dins el qual apareix una gran palmeta negra sobre fons reservat. El segon, molt més gran, però també de pitjor qualitat, ha conservat malament la decoració i fins i tot el vernís. Queden restes de dues franges de fulles posades horitzontalment i de la pintura blanca habitual. És un altre exemplar del Grup Aa, reservat i sobrepintat, de la segona meitat o darrer quart del segle V aC, que segurament no arribaria al segle posterior (Miró 2006, 240).

El cinquè exemplar, que en una primera classificació havíem suposat que era un altre *skyphos*, correspon a la part del llavi d'una "one-handler, black", copa o vas hemisfèric de vernís negre, amb una sola nansa plana que sobresurt directament del llavi, el qual és clarament més ample que el d'un *skyphos* (fig. 7, 5). És un petit fragment que es pot atribuir a les sèries Àgora 749 a 755, amb unes cronologies, segons la variant, del 450-425 o del 420-400 aC (Sparkes/Talcott 1970, 289-290), i que perdurarà fins a mitjan segle IV en les variants més tardanes.

La petita copa de fireta, quasi sencera, decorada amb figures negres damunt una franja reservada (fig. 7, 6), no és freqüent i només en coneixem, a l'entorn més pròxim, un exemplar procedent de la sitja núm. 1 de Saus II, que en el seu moment fou considerat com una imitació de la ceràmica jònia o quelcom semblant (Casas 1985, III, 3). Ara sabem que s'acaba amb dues nanses horitzontals i que potser no és un producte àtic. La pasta és vermellosa, un pèl micàcia i més pròpia de produccions centro-mediterrànies o occidentals. Malgrat tot, no acabem de tenir una identificació segura.

En darrer lloc, només cal citar alguns esquerdisos de mida petita que corresponen a dos *kantharos sessile*: una vora i part del cos amb una fina carena (fig. 7, 7 i 9); potser a una copa-*kantharos* i a formes indeterminades de vernís negre que probablement no tenen una procedència àtica (fig. 7, 8 i 11).

En el conjunt d'àmfores, dos fragments amb forma i bocins sense forma identificable pertanyen a les produccions massaliotes més característiques, de pasta molt micàcia. No veiem cap fragment arcaic, de pasta no micàcia. Els dos fragments identificables corresponen a una vora molt deteriorada i a una base robusta (fig. 8, 13 i 14). La primera, amb la part exterior molt erosionada a causa de la poca duresa de la pasta, té el llavi arrodonit i massís, dels tipus habituals en el decurs del segle V aC. La base, per altra banda, sembla que

pot associar-se a una àmfora del tipus 2/2b, amb una cronologia semblant, tot i que va perdurar fins al segle IV aC (Bertucchi 1990, 17).

Els pocs fragments amb forma de les àmfores ibèriques semblen mostrar una homogeneïtat que també hem vist en el cas de la primera sitja. Menys de mitja dotzena d'entre els 300 fragments corresponen a vores, bases o nanses (fig. 8, 1 a 5). Aquestes formes, en general podem atribuir-les als tipus 2D, de base arrodonida, cos ample i amb nansa de secció circular o en tres quarts de cercle, indistintament, tal com documentem a la mateixa sitja. Les pastes, en general, són de bona qualitat, dures, lleugerament poroses, de tonalitats entre beix clar i taronja, a vegades amb un punt de rosat, petits pics blancs i negres o grisos, que hem vist a la sitja núm. 1 i a altres jaciments de l'entorn i que semblen identificar-les com a produccions foranes, potser de les terres de l'Ebre, tot i que no és segur. Una cronologia de la segona meitat del segle cinquè o primers anys del segle IV aC és totalment justificada.

En el conjunt de la ceràmica comuna hem d'assenyalar, en primer lloc, fragments de base de dos morters: un d'ibèric i l'altre massaliota (fig. 8, 6 i 7). Ambdós molt característics en la seva forma i variant, els documentem una vegada més a Saus II, en contextos de la segona meitat del segle V aC, a la sitja núm. 17.

En el cas de la ceràmica oxidada, trobem un petit repertori de gerres de coll curt, amb una o dues nanses, llavi senzill o més elaborat i a vegades decorades amb pintura negra (fig. 9, 1 a 6). Les tres primeres potser no són formes tan habituals o nombroses, la qual cosa no vol dir que siguin desconegudes a la comarca. Tenen el llavi senzill, no gaire més gruixut que la paret i amb la vora girada cap enfora (fig. 9, 1 i 2), mentre que el tercer exemplar que reproduïm, decorat amb franges de pintura negra, té un llavi una mica més complex, amb una rebava externa, damunt la qual s'enganxa la nansa. El coll és més llarg del que sol ser normal en les gerres per a líquids de l'època (o més curt, segons de quina variant es tracti). En qualsevol cas, adopta unes proporcions a mig camí entre el de les gerres amb vora de perfil en coll de cigne i les gerres globulars de coll alt i quasi tubular, que veiem a Saus II, com a jaciment de referència, i en el qual no trobem cap llavi que pugui semblar-se a aquest. En canvi, sí que s'hi repeteixen una i altra vegada (tantes com calgui), els llavis en coll de cigne més o menys desenvolupat que trobem associades amb aquell exemplar de la sitja 2 (fig. 9, 4 i 5). La resta de fragments de ceràmica ibèrica oxidada, minoritaris o potser poc representatius, tenen els seus paral·lels en els jaciments pròxims que ja hem comentat. Un got o vas carenat de llavi curt i obert (fig. 9, 10), el llavi i nansa d'una gerra senzilla, sense pretensions (fig. 9, 7), i una nansa doble, horitzontal i quasi arrapada a la paret d'una altra gerra no conservada (fig. 8, 15), és tot el material que completa el conjunt.

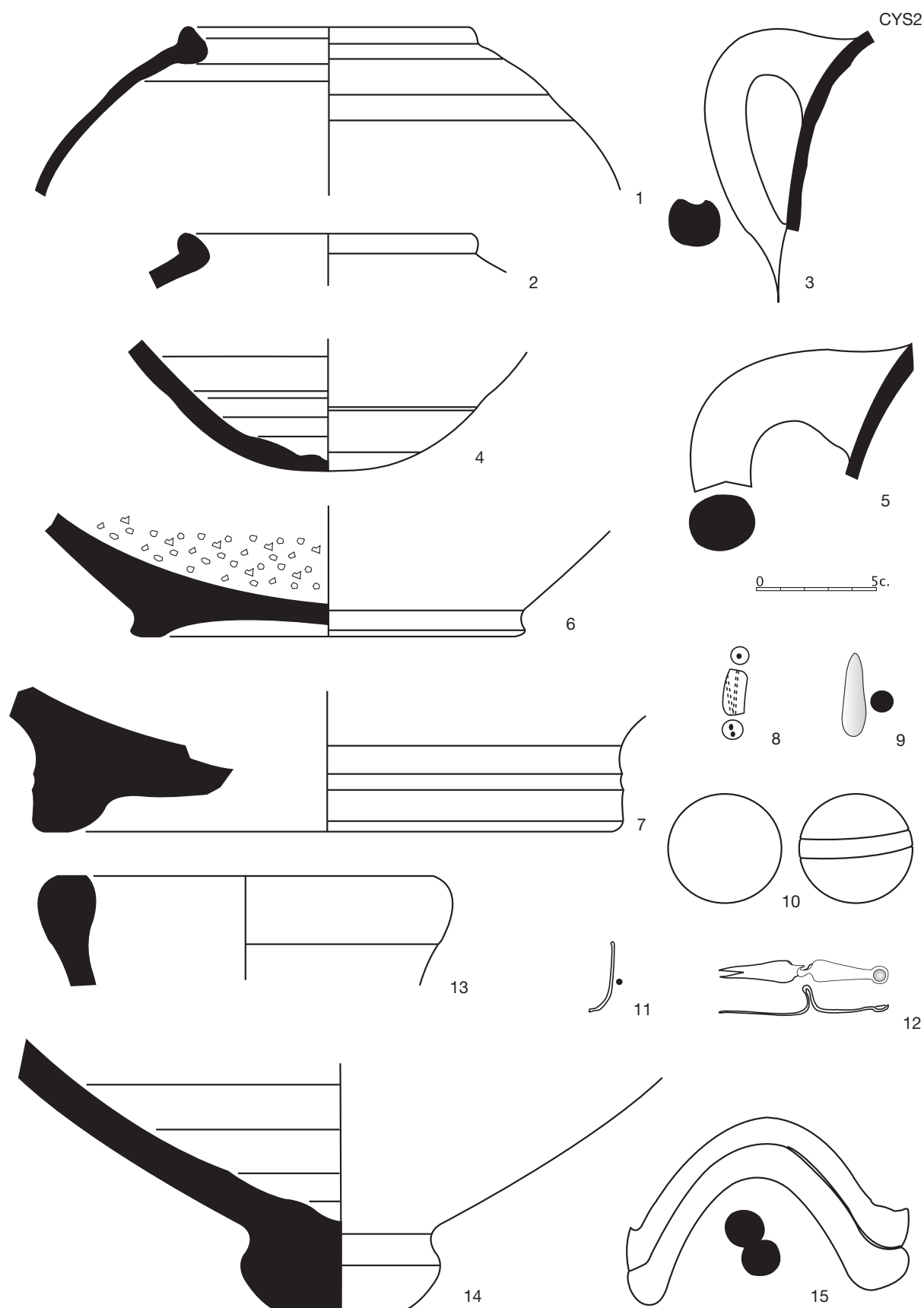

Figura 8. Sitja 2. 1-5: Àmfores ibèriques. 6: morter ibèric. 7: morter massaliota. 8: penjoll d'os. 9-10: objectes lítics. 11-12: bronzes- 13-14: àmfora massaliota. 15: ceràmica ibèrica oxidada.

La ceràmica feta a mà repeteix exactament el mateix repertori que hem vist a la sitja 1, incloent-hi fragments de dues escudelles de pasta brunyida, negra, amb les característiques nanses perforades verticalment (fig. 9, 12), la qual cosa ens estalvia l'haver de repetir el que ja ha quedat consignat en l'apartat anterior. L'olla/urna que no ha conservat cap nansa - si és que en tenia -, de ceràmica feta a mà, s'identifica com una producció local, casolana, només veient que el tipus de pasta conté els mateixos elements i components que les de la sitja núm. 1: petits granets de quars blanc, fines làmines de mica (moltes d'elles daurades) i potser algun petit nòdul de calç. La decoració, en forma de fulles de llorer impreses horitzontalment al punt d'unió del coll i la panxa, tampoc és desconeguda ni en aquesta època ni al jaciment del Camp de l'Ylla (fig. 9, 9). Pel que fa a la tapadora, és una de les formes més senzilles d'aquest tipus d'atuell, sense cap tret que la faci especialment remarcable (fig. 9, 11). En el modest conjunt de material no ceràmic ens aturarem a comentar, en primer lloc, dos petits penjolls, senzills ornaments fets amb os o amb pedra (fig. 8, 8 i 9). El primer es va fer amb un os dur, tallat en forma de tub massís, amb dues perforacions. La primera, de punta a punta. L'altra, potser prèvia i esguerrada, comença pel centre de la base i es desvia per sortir per la paret lateral. L'altre penjoll està fet amb una pedra dura, basalt que adopta una tonalitat verdosa quan es mulla. Té forma de llàgrima i es nota que va ser polida expressament. Un tercer objecte, ben diferent, també és de basalt i té una forma esfèrica gairebé perfecta, amb una franja una mica més enquistada que ressegueix el seu equador. N'ignorem el significat i la funció (fig. 8, 10).

En bronze, per acabar, trobem una petita agulla trençada i un objecte amb un ús doble i segurament relacionat amb la higiene personal (fig. 8, 11 i 12). Té forma d'una petita balança, doblegada per la part central, de manera que forma com un nus aixecat o un ganxo per poder-lo portar penjat d'un fil. Un extrem s'acaba en una mena de forquilla amb dues puntes esmolades, mentre que l'altra ho fa en una cullereta rodona. L'únic paral·lel que hem vist fins ara és el de la sitja núm. 15 de Saus II (de fet, el de Viladamat també serveix de paral·lel per al de Saus). Aquests objectes no són rars en època romana, però amb les parts separades: culleretes a l'extrem d'una llarga tija de bronze (sondes o senzills instruments per netejar l'orella, *oricularium specillum* o *auriscalpium*), o petites forquilles amb un mànec semblant, com si es tractés d'escuradents. Probablement, és la doble funció higiènica que cal atribuir a les peces de Saus i Viladamat.

CRONOLOGIA

A partir d'aquest conjunt notable de material podem proposar una cronologia ferma amb poc risc d'error.

Bàsicament la datació del contingut de les dues sitges, que veiem absolutament contemporànies, ens la proporciona la ceràmica àtica, amb un repertori característic format per peces de bon datar individualment i millor encara quan les trobem juntes en un context tancat. La copa àtica tardana de figures negres, amb una cronologia ben establerta dins la segona meitat del segle V aC, associada amb unes produccions d'àtica de vernís negre, amb decoracions impreses a l'interior, que solen datar-se en el darrer quart del segle V aC, juntament amb els exemplars nombrosos i notables que pertanyen al tipus de Sant Valentí, ens porten definitivament cap a una datació del darrer terç o últim quart del segle V aC. No creiem que arribi al segle següent, tot i que una cronologia d'entorn el 400 aC (vint anys amunt o avall), també es podria acceptar.

La resta del material no fa sinó confirmar la cronologia. Les àmfores (ibèriques o massaliotes i, fins i tot, la púnica), apunten cap a la segona meitat avançada o darreries del segle cinquè. La ceràmica ibèrica, amb cronologies més imprecises, sobretot pel que fa a l'e-laborada a mà, és compatible amb aquest període. I, en definitiva, un paral·lel excel·lent, acabat d'excavar i a punt de publicar, el conjunt de sitges de Saus II, ens serveix per reblar la cronologia; tot i que no seria estrany, com dèiem, que el Camp de l'Ylla sigui un pèl més antic, sense ultrapassar el tombant de segle. Potser la quantitat de materials d'importació, amb tota probabilitat deguda a la seva proximitat a Empúries, és l'element que permet afinar millor aquesta cronologia i la que fa al conjunt de Viladamat una mica diferent al de Saus.

CONSIDERACIONS FINALS

És un fet ben assumit, fora de tota discussió, que els ibers eren una societat agrícola que vivien de l'explo-tació del camp i del pasturatge. El conreu de la terra i la cria del bestiar es feia des dels hàbitats característics, els *oppida*, grans, molt pocs, mitjans, alguns, i petits, la majoria, que es distribuïen eficaçment per tot el territori. Cal suposar -i els indicis que ho fonamenten són prou sòlids - que en paral·lel a aquestes agrupacions enturonades i fortificades, hi havia també una població dispersa, preferentment de tipus familiar, que construïa les seves granges a prop dels conreus i de les pastures, en zones baixes ben comunicades, prop de fonts rius i estanys, on el control visual i el tancament darrera d'unes muralles més o menys fermes no eren determinants. Cal suposar -no podria ser de cap altra manera- que aquests establiments dispersos que s'estenien, amb més o menys amplitud, pel territori depenien d'un *oppidum* que formava part d'un *populus*. No sabem tampoc la importància global d'aquesta mena de poblament, si s'intensificà en el llarg dels temps, i és més propi o no d'àrees

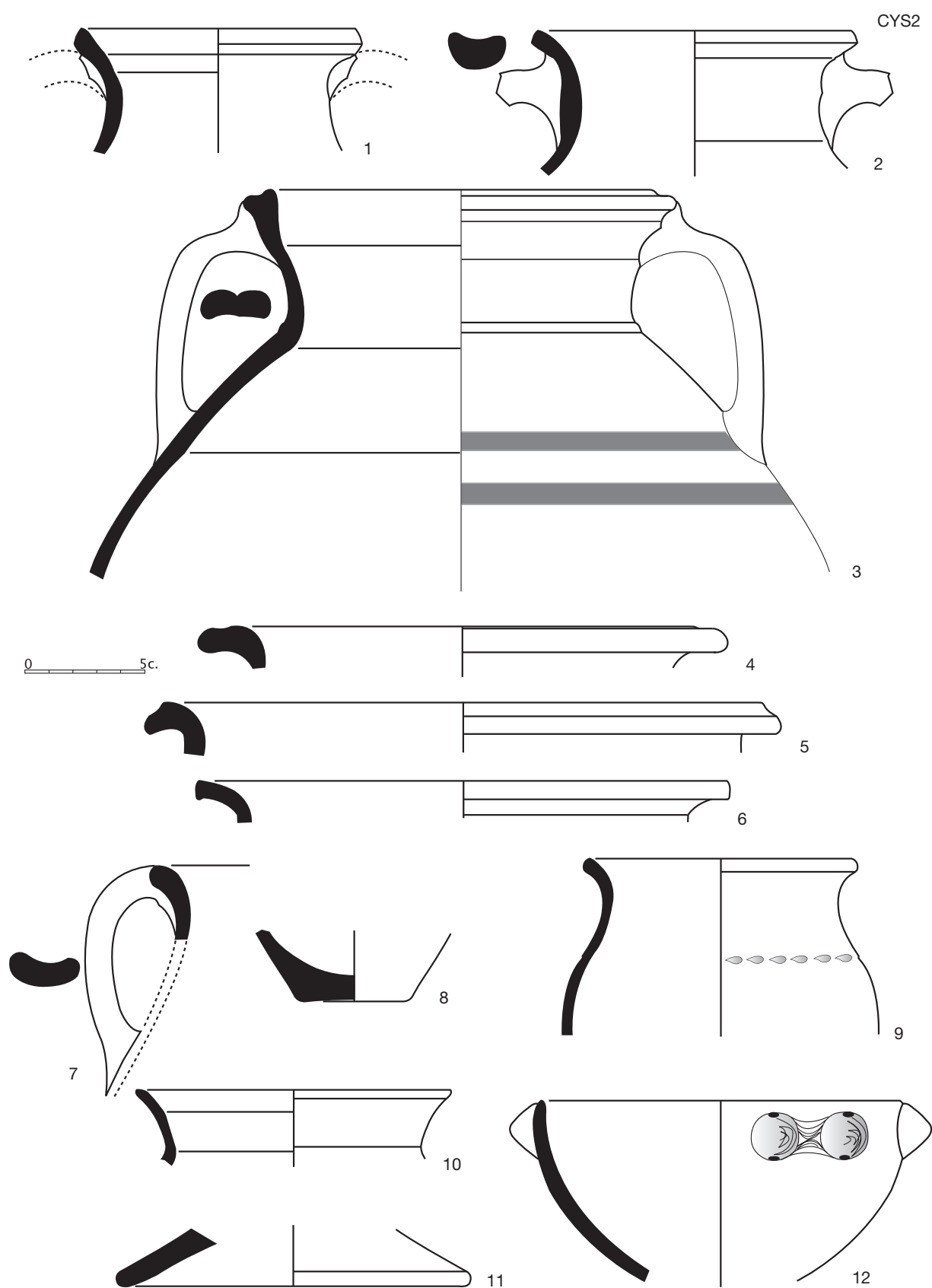

Figura 9. Sitja 2. 1-7 i 10: Ceràmica ibèrica oxidada. 8, 9, 11 i 12: ceràmica ibèrica a mà.

geogràfiques determinades o si tenia, si més no parcialment, un paper estacional amb un màxim quan el treball ho requeria (sega, sembra, esquilada, transhumància,...). Que és un espai obscur, amb molts interrogants i, encara, poca informació ens ho confirma el fet que en una síntesi recent sobre l'agricultura en aquest període històric al Paísos Catalans, no hi dedicava ni una línia (Grau/Pons 2005, 181-289). És un camp de recerca pràcticament nou on caldrà treballar-hi a partir de prospeccions intensives del territori a redós dels *oppida* i de l'excavació puntual i intensiva d'algun dels jaciments identificats.

En contextos propis de l'ibèric ple i, sobretot, de l'ibèric tardà, ja sota el domini de Roma, les dades són més abundants i és possible copsar el que semblaria una intensificació d'un procés que s'accentuà a partir del segle II aC, en consonància amb la intervenció dels nous senyors i amb l'abandonament d'un nombre considerable d'*oppida* (vegeu, per exemple a la Cossetània, Prevosti 2008, 66-68, amb la bibliografia anterior; per l'àrea del Maresme, Revilla/Zamora 2006, 41-66; Garcia/Zamora, en premsa, i per la Indigècia, Burch *et al.*, en premsa).

I tanmateix, pel territori que ens interessa, la part central de la Indigècia en els encontorns immediats d'*Emporion*, de dades relatives a l'ibèric antic i ple no en manquen. Recordem primerament el lloc de Saus II, uns pocs quilòmetres terra endins, a bastament esmentat en aquest treball (Casas/Soler, en premsa), però també Mas Gusó (Belcaire), molt més pròxim a Empúries, un indret habitat de manera continuada durant més d'un mil·lenni (Casas/Soler, 2004) i, a una distància similar de la ciutat grega, la fase antiga de l'Olivet d'en Pujol (Viladamat) (Casas 1989, 39-44) que de resultes de les darreres campanyes, encara inèdites (2009-2010), agafa molta més volada. I ara, les descobertes del Camp de l'Ylla que hem analitzat detalladament.

Se'ns dibuixa un panorama que comença a agafar gruix, amb la presència en llocs plans, agrícolament productius, ben comunicats, immediats a zones d'aigua (estany de Camallera, aiguamolls del Ter i del Fluvià) i ben connectats teòricament, en aquests casos, amb *Emporion*, un seguit d'establiments molt senzills alguns dels quals hem de reconstruir a partir d'unes sitges i dels objectes localitzats en el seu interior o amb restes tangibles, com a l'Olivet d'en Pujol o a Mas Gusó, que defineixen estructures senzilles però que no semblen ser diferents de les cases ibèriques dels *oppida*. En tots els casos, sembla tractar-se d'una ocupació de tipus familiar en un sentit lax del terme i, molt més important, intensiva i continuada i no periòdica, tal com podria haver estat. Pel que fa a la durada de l'ocupació, hi ha variacions que anirien d'una durada curta al Camp de l'Ylla fins a la llarga continuïtat de Mas Gusó o Saus II, en el benentès que els indicis s'han d'interpretar amb cura atès que la no localització del lloc d'habitació tant

Figura 10. Ceràmiques àtiques de la sitja 1 (a dalt) i 2 (a baix).

a Viladamat com a Saus, fan impossible saber que succeï realment amb la presència humana en aquell indret i amb aquell model d'ocupació.

Pensem que aquestes descobertes posen de manifest la importància (poca o molta, s'haurà de veure més endavant) d'un altre model d'explotació del territori, des de l'ibèric antic, que es complementaria perfectament amb el de nombrosos *oppida* disseminats un xic arreu. Cal, però, tenir en compte un fet que podria distorsionar, si no les calibréssim acuradament, les conclusions a treure'n: és un fet exclusiu d'un territori abocat i immediat a Empúries? No podem, de moment, contestar adequadament la pregunta tot i que és més que possible que *Emporion* hi tingué un cert paper que caldrà avaluar quan tinguem més dades.

Els indicis aplegats ens informen amb claredat d'una agricultura de secà bàsicament cerealística, d'una ramaderia preferentment d'ovicaprins probablement més important del que acostumem a imaginar i una intensa activitat lligada a la producció d'oli d'oliva contundentment documentada a Saus, amb una cronologia molt alta que només podem explicar des de la proximitat d'Empúries. Des d'aquest punt de vista novament sembla fer-se palesa la interdependència entre aquests establiments (i molts altres de desconeguts) i la ciutat focea.

BIBLIOGRAFIA

- BERTUCCHI, G. 1990, Les amphores massaliètes à Marseille: les différentes productions, *Les amphores de Marseille Grecque. Chronologie et diffusion* (VIe – Ier s. av. J.-C.), Études Massaliètes 2, 15-20.
- BURCH, J., CASTANYER, P., NOLLA, J. M., TREMOLEDA, J. en premsa, Del model rural ibèr al model rural romà al nord-est de Catalunya, *Època de canvis. Als inicis de la romanització. El món rural d'època romana. Banyoles*, 13 de novembre de 2009, Girona.
- CASAS GENOVER, J. 1985, Descoberta de dues sitges ibèriques a Saus (Alt Empordà). *Cypsela* V, 89-105.
- CASAS GENOVER, J. 1989. *L'Olivet d'en Pujol i els Tolegassos. Dos establiments d'època romana a Viladamat*. Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona, Sèrie Monogràfica 13, Girona.
- CASAS, J., SOLER, V. 2004, *Intervenciones arqueológicas en Mas Gusó (Gerona). Del asentamiento precolonial a la villa romana*, Oxford, BAR Internacional Series 1215.
- CASAS, J., SOLER, V. en premsa, *L'assentament rural ibèric de Saus. Poblament antic entorn l'estany de Camallera (Alt Empordà)*, Girona.
- CHAZELLES-GAZAL, C.-A. 1997, *Les maisons en terre de la Gaule méridionale*, Montagnac, Monographies instrumentum 2.
- DICOCER (M. Py, Dir.), 1993, *Dictionnaire des Céramiques Antiques* (VIIème s. av. n. è. - VIIème s. de n. è.) en Méditerranée nord-occidentale (Provence, Languedoc, Ampurdan), Lattara 6.
- GAILLEDRAU, E., SOLIER, Y. 2004, *L'établissement côtier de Pech Maho (Sigean, Aude), aux VIe-Ve s. av. J.C., (Fouilles 1959-79)*, Lattes, Monographies d'Archéologie Méditerranéenne 19.
- GAILLEDRAU, E., SOLIER, Y., BOISSON, H. 2003, Une fosse de la seconde moitié du Ve s. av. J.-C. à "La Mayrale" (Narbonne, Aude), *Documents d'Archéologie Méridionale* 26, 159-169.
- GARCIA, J., ZAMORA, D. en premsa, El procés de romanització en el país dels laietans (segles II-i aC), *Època de canvis. Als inicis de la romanització. El món rural d'època romana. Banyoles*, 13 de novembre de 2009, Girona.
- GÓMEZ, E. 2000, Contribution à l'étude des mortiers de cuisine: les mortiers du Languedoc occidental du VIe au IVe s. ac. J.-C., *Documents d'Archéologie Méridionale* 23, Lattes, 113-143.
- GRAU, E., PONS, E. 2005, Les activitats agrícoles i el seu desenvolupament al llarg del primer mil·lenni A. N. E., *Història agrària dels Països Catalans. I. Antiguitat* dirigida per E. Giralt, 181-289.
- LÓPEZ, A., PONS, E., FERNÁNDEZ, M.J. 2001, Un sistema d'emmagatzematge sense control atmosfèric: la fossa FS6 de Mas Castellar de Pontós (Alt Empordà), *Cypsela* 13, 199-216.
- MARTÍN ORTEGA, A. 1977, Aportacions a l'estudi del poblat ibèric de Castell (La Fosca, Palamós), Sant Feliu de Guíxols, *Assemblea intercomarcal d'estudiosos* 20, 239-247.
- MARTÍN ORTEGA, A. et al. 1999, *Excavacions arqueològiques a l'Illa d'en Reixac (1987-1992)*, Girona, Monografies d'Ullastret 1.
- MARTIN, A., CONDE, M. J. 1999, 12. Tipologia i quantificació dels materials ceràmics de l'insula 7, *Excavacions arqueològiques a l'Illa d'en Reixac (1987-1992)* in Martín, A., Buxó, R., López, J.B., Mataró, M., Girona, 155-185 (Monografies d'Ullastret, 1)
- MIRÓ, M.T. 2006, *La ceràmica àtica de figures roges de la ciutat grega d'Emporion*, Barcelona, Monografies Emporitanes 14.
- MOREL, J.-P., 1981, *Céramique campanienne. Les formes*. Roma.
- PICAZO, M. 1977, *La cerámica ática de Ullastret*, Barcelona.
- PREVOSTI, M. 2008, Estudi del poblament rural de l'ager tarraconensis. Una aplicació a la Cossetània oriental. *El territori de Tarraco: vil·les romanes del Camp de Tarragona. Actes del Seminari organitzat pel Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, la Societat Catalana d'Estudis Clàssics i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica amb la col·laboració de la Facultat de Lletres de la Universitat Rovira i Virgili*, Tarragona 14, 15 i 16 de febrer de 2006 in J. A. Remolà, Tarragona, 63-93 (Forum 13. Temes d'història i arqueologia tarragonines)
- RAMÓN TORRES, J. 1995, *Las ánforas fenicio-púnicas del Mediterráneo central y occidental*, Barcelona.
- RAMÓN TORRES, J. 2004, Les àmfores d'importació a l'Eivissa feniciopúnica (S. -VII/-IV), Calafell, *Arqueo Mediterrània* 8, 265-282.
- REVILLA, V., ZAMORA, D. 2006, Organització i dinàmica del poblament al territori d'Iluro (Mataró, Barcelona) entre els segles II aC i el VI dC, *Rhythms and Cycles of Countryside Romanization*, Girona, 41-66 (Studies of the Rural World in the Roman Period, 1)
- RIERA CODINA, C. 1980, La ceràmica a mà d'Ullastret *Cypsela* III, 117-126.
- SANMARTI, E., CASTANYER, P., TREMOLEDA, J., BARBERÀ, J. 1987, Las estructuras griegas de los siglos V y IV a.C. halladas en el sector sur de la Neápolis de Ampurias (Campaña de excavaciones del año 1986). *Cuadernos de Arqueología Castellonenses*, Castellón de la Plana, 141-205.
- SANMARTI, J., BRUGUERA, R. 1998, Les àmfores ibèriques del "celler" del Puig de Sant Andreu (Ullastret, Baix Empordà), *Cypsela* 12, 183-194.
- SANMARTI, J., BRUGUERA, R., MIÑARRO, M. 2004, Las ánforas ibéricas de la costa de Cataluña, *Documents d'Archéologie Méridionale* 27, 379-403.
- SPARKES, B.A., TALCOTT, L. 1970, *The Athenian Agora. XII. Black and plain pottery of the 6th, 5th, 4th, centuries B.C., I-II*. Princeton.